

SUMMARY

I. Kirichenko, G. Bobrytska. General description of scientific societies of Kharkiv at the end of XIX – beginning of XX centuries.

This article analyzed the activity of the most influential scientific societies Kharkiv at the end of XIX – beginning of XX centuries, the definition of the concept of «scientific society» is considered, the overall structure of the Kharkov scientific societies and the aim, tasks, forms and sending them to work, systematically towards the society of their activities.

Key words: Scientific societies of Kharkov, the scientific activities, the enlighten activities, the pedagogical activities, the practical activities, organizational activity, publishing activities, the general structure of a society, activity direction, ordering of scientific organisations.

УДК 372.48: 502. 35 (477)

А. М. Мехеда

Кіровоградський державний педагогічний
університет ім. Володимира Винниченка

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ПРИРОДООХОРОННОГО РУХУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ШКОЛАХ УРСР У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуто передумови становлення та специфіку розвитку природоохоронного руху учнівської молоді у післявоєнний період. Провідними напрямками діяльності учнівської молоді в рамках юннатівського руху визначено: відбудову шкільних та колгоспних приміщень, наукових та дослідних лабораторій, насадження лісосмуг, закладання лісів та садів на колгоспних територіях та шкільних науково-дослідних ділянках, вирощування сільськогосподарських культур, дослідження, спрямовані на збільшення врожайності та тваринництва.

***Ключові слова:** природоохоронний рух учнівської молоді, природоохоронна діяльність, охорона природи.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі вимоги екологічної освіченості та культури стають невід'ємними якостями загальної культури особистості. Все більше уваги приділяється екологічній освіті, формуванню екологічної свідомості та екологічної культури.

Інтерес до екологічної проблематики не випадковий. Його обумовлює близькість глобальної екологічної кризи та її наслідків, а також пошук шляхів виходу з неї. Однак, технократичне мислення настільки сильне, що екологічна криза уявляється як дещо стороннє по відношенню до людини, а не як те, що стосується, власне, її самої. Тому формування екологічної свідомості, екологічної культури і світогляду особистості у цілому повинно стати першочерговим завданням екологічного навчання та виховання. Велику роль у цьому відіграє природоохоронний рух учнівської молоді, який є одним з найефективніших механізмів формування екологічної свідомості у молодого покоління. Тому погляд в історію є

доцільним для уникнення помилок, виявлення здобутків та інноваційного потенціалу сучасної екологічної освіти, що й є **метою** даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем екологічної освіти в практиці роботи природоохоронних гуртків України зверталися В. В. Вербицький, І. М. Костицька, Г. П. Пустовіт, О. В. Химинець, З. М. Шевців та інші.

Виклад основного матеріалу. Основи природоохоронного руху учнівської молоді в Україні було закладено ще в 20-х рр. ХХ століття у контексті формування нової радянської шкільної системи. Проте усі починання були перервані Великою Вітчизняною війною 1941 – 1945 рр. Внаслідок військових дій на території України було створено загрозливе становище для екологічної ситуації. На окупованих територіях були максимально виснажені природні ресурси: пограбовані заповідники, вщент зруйновані ліси, лісосмуги, знищений тваринний світ. Великих збитків було нанесено і архіву документів, пов'язаних з науковими дослідженнями та охороною природи [16,18]. Під час війни на Україні загинуло 4,5 млн. чоловік. Рівень населення УРСР досяг рівня 1939 року лише через 12 років після війни [18, 3]. Проблеми охорони природи у повоєнний період відійшли на задній план. На окупованих фашистами українських територіях були вщент зруйновані будівлі навчальних закладів, дослідних станцій, наукових установ тощо. Майже знищеними були 714 міст і селищ міського типу та понад 28 тисяч сіл, 16 тисяч промислових підприємств [3, 423]. Тому у післявоєнний період питання відновлення функціонування системи охорони природи стало одним з провідних завдань господарсько-організаторської діяльності Радянської держави.

Характерною особливістю відбудовчих процесів у СРСР була опора на внутрішні ресурси і сили та відмова від зовнішньої допомоги. З ідеологічних мотивів СРСР відмовився від допомоги США у вигляді «плану Маршалла», тому основний тиск при відбудові держави покладався на використання внутрішніх ресурсів.

Економіка України відбудовувалась і розбудовувалась не як самостійний і самодостатній комплекс, а як частина загальносоюзної економічної системи. Тому Україна, як частина СРСР, обрала таку модель відбудовчого процесу, в умовах якої основний ухил робився на розвиток важкої промисловості за рахунок нещадної експлуатації сільського

господарства. У період з 1946 по 1950 рр. на потреби важкої промисловості було спрямовано 80% капіталовкладень, у той час, коли сільське господарство отримувало лише 7% [3, 425]. Четвертий п'ятирічний план (1946 – 1950) висував вимоги, що мали для України негативні наслідки: він закликав до швидкої відбудови, мав за мету підняти сільське господарство та промисловість на рівень, вищий, ніж довоєнний за невеликий період часу.

Й. Сталін запропонував ряд грандіозних проектів «перетворення природи», які передбачали будівництво величезної греблі на Дніпрі, створення у Степу великих лісосмуг для боротьби з посухами [4, 53].

Ставлення радянського уряду до природи у досліджуваній період було споживацьким, спрямованим на підкорення. Класики марксизму вважали людину господарем природи, яка, здійснюючи зміни у природі, змушує її слугувати власним цілям – саме така орієнтація насаджувалася радянському населенню. Стихійний розвиток такого панування людини над природою, в процесі якого розв'язувались лише практичні задачі господарської діяльності без урахування законів природи, призвело в подальшому до виникнення непередбачуваних наслідків у природному середовищі України.

Визначним завданням на початку 50-х років стало вирішення продовольчої проблеми, що сприяло розвитку сільського господарства, проте, на думку О. Д. Бойко, у цій галузі, як і в інших, спостерігалось домінування пріоритетності над пропорційністю та раціональністю, що у подальшому призводило до серйозних деформацій та диспропорцій [3, 445]. Однак сільське господарство у середині 50-х років стало рентабельним, а потреба його розвитку дала поштовх для розвитку природоохоронного руху учнівської молоді. На учнівську молодь радянське керівництво поклало великі надії у справі залучення до процесу відбудови народного господарства [22, 60].

У середині 50-х років УРСР відігравала одну з головних ролей у єдиному господарчому механізмі країни, її економіка, внаслідок безсистемного та диспропорційного моделювання була перенасичена промисловими підприємствами, що відповідно позначалося на становищі природного середовища та природних ресурсах [там само, 141 – 142]. Отже, необмеженість природних ресурсів дозволяла радянській владі вирішувати господарські проблеми зважаючи на екологічні наслідки прийнятих рішень.

XIX з'їзд партії (1952 р.) у зв'язку з прийняттям директив п'ятої

п'ятирічки розвитку народного господарства намітив низку заходів з охорони природи: передбачалось здійснювати боротьбу з ерозією ґрунтів, підвищити їх родючість, збільшити лісові ресурси та рибні запаси, розширити роботи зі створення зелених зон навколо міст та промислових центрів, а також на узбережжях річок – це свідчило про перші зрушення радянської політики у природоохоронному напрямі у післявоєнний період [21, 75]. Однак охорона природи передбачала її перетворення і виявлялась у діяльності, спрямованій на боротьбу з шкідливими явищами природи для поліпшення сільськогосподарського виробництва.

Окрім того, концептуальна основа раціонального природокористування зазнала значних деформацій у зв'язку з ідеологічною заангажованістю тогочасної науки та низки репресій серед інтелектуальної еліти країни, яка займалася питаннями охорони природи [5, 6].

Великого значення для розвитку природоохоронного руху в країні набула поява у 1946 році Українського товариства природи. У 1949 році товариство стало осередком, який генерував нові природоохоронні ідеї та втілював їх у життя за допомогою своїх 18-ти обласних відділень. Українське товариство охорони природи здійснювало широку пропагандистську та масову роботу, у тому числі серед учнівської молоді [13,137].

В березні 1946 року VIII сесія Верховної Ради УРСР прийняла «Закон про п'ятирічний план відбудови народного господарства на 1946 – 1950 рр.». Відповідно до плану на 1950 рік передбачалося відновити функціонування 193 тис. початкових та середніх шкіл із залученням 31,8 млн. учнів. Розроблений Міністерством освіти УРСР, на основі аналізу зібраних відділами народної освіти відомостей про стан та матеріальне забезпечення шкільництва на місцях охоплював декілька напрямів: залучення до навчання усіх дітей шкільного віку, вирішення питання, пов'язаного з необхідністю збільшення кількості педагогічних кадрів та відповідно, максимальне відновлення мережі загальноосвітніх шкіл. В Українській РСР планувалося будівництво та відбудова 4530 шкіл з створенням 1035 тис. учнівських місць [2, 3]. Для успішної реалізації означених цілей державою було збільшене фінансування системи освіти. Так, у УРСР протягом п'яти років на освітню галузь було виділено на 60,7% (з 4114 до 6777 млн. крб.) більше, ніж у попередні роки. На 1950/51 навчальний рік п'ятирічний план по кількості учнів було перевиконано: у системі Міністерства освіти УРСР функціонувало

29 255 загальноосвітніх шкіл, у яких навчалося 6435,6 тис. учнів [10,74]. Частково знайшло своє вирішення питання підготовки педагогічних кадрів та залучення їх до педагогічної практики. Вже у 1950 році в школах Української РСР працювало 254,6 тис. вчителів [19,61]. Отже, відбудова мережі шкіл сприяла залученню молоді до здобуття освіти та поширенню серед учнів широкого спектру знань, у тому числі й природоохоронних.

Активізації природоохоронного руху учнівської молоді сприяла потреба країни у відбудові. У перші роки після визволення територій від окупантів школярі взялися за відновлення зруйнованих шкіл, лабораторій, дослідних ділянок, насаджували нові лісосмуги, парки та ліси. У 1946 році налічувалося 1047 юннатівських гуртків з 25 тис. учнів [12, 103].

Розвиток юннатівського руху було підтримано постановою ЦК КП(б)У «Про заходи до поліпшення позашкільної роботи з дітьми», що була опублікована 22 листопада 1946 року і містила вимогу поширювати природоохоронні та інші гуртки в школах і позашкільних закладах [15, 211]. Результатом стало створення протягом 1945 – 1946 навчального року більше ніж 1 тис. гуртків юних натуралістів, до складу яких входило близько 25 тис. учнів.

Постановою Ради Міністрів СРСР від 22 вересня 1947 року та відповідною Постановою Ради УРСР «Про земельні ділянки при початкових, семирічних і середніх школах» від 11 жовтня 1947 року передбачалось виділення початковим, семирічним і середнім школам у сільських місцевостях та робітничих селищах у постійне користування для навчально-дослідних цілей земельні ділянки розміром від 0.5 до 2 га (залежно від кількості учнів і місцевих умов) [14,11].

Згідно з «Положенням про шкільну навчально-дослідну ділянку в школах Української РСР», затвердженим Міністерством освіти УРСР, шкільні навчально-дослідні ділянки мали стати зеленою лабораторією для проведення навчально-виховної та дослідницької роботи учнів з природознавства, біології, хімії, географії та трудового навчання, а також гуртків юних натуралістів і дослідників. Головним завданням роботи на шкільній навчально-дослідній ділянці було закріплення і поглиблення біологічних знань учнів, набутих на уроках, а також формування практичних умінь і навичок, передбачених навчальними програмами по догляду за рослинами і тваринами, що передбачало активізацію пізнавальної діяльності

учнів, поліпшення якості біологічних знань та кращу підготовку до практичної діяльності в сільськогосподарському виробництві [там само, 184].

П'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства передбачав грандіозне «зелене будівництво», у межах якого для підтримки природоохоронного руху учнівської молоді Міністерство освіти Української РСР та ЦК ЛКСМУ організували й провели конкурс на кращий гурток юннатів у 1947 році [12, 13]. Проведення конкурсу сприяло активізації молоді, її включенню у природоохоронний рух.

У тому ж році Центральний Комітет ВЛКСМ, Міністерство освіти РСФСР та Міністерство сільського господарства СРСР оголосили Всесоюзний конкурс серед учнівської молоді на кращого садівника. Метою конкурсу було продовження мічурінських ідей у межах діяльності природоохоронних гуртків, залучення учнів до відновлення пришкільних, присадибних та колгоспних садів.

У конкурсі взяло участь більше, ніж 2 млн. школярів і 19312 шкіл, дитячих будинків, позашкільних дитячих установ та гуртків юних натуралістів [17, 37]. Перемогу здобула Сокиринська семирічна школа Чернігівської області, учні якої посадили у пришкільному та колгоспному садах 4 952 плодкових дерева, 2 939 ягідних кущів, 5 050 декоративних дерев й чагарників, та за проведену роботу були нагороджені в рамках проведення першого всесоюзного зльоту юних садоводів-мічуринців Червоним прапором, похвальною грамотою ЦК ВЛКСМ та грошовою винагородою в сумі 5000 крб. [там само, 39].

У жовтні 1948 року було прийнято постанову ЦК ВКП (б) і РМ СРСР «Про план полезахисних лісонасаджень, впровадження травопільних сівозмін, будівництва ставів і водойм для забезпечення високих і сталих врожаїв у степових і лісостепових районах Європейської частини СРСР» [9, 12]. План робіт передбачав покращення природних умов на території у 120 млн. га, яка внаслідок реалізації плану повинна була дати державі сотні мільйонів центнерів зерна та технічних культур. Одним з пунктів, передбачених планом, був пункт про необхідність насадження захисних лісових смуг на вододілах по межах полів, по схилах балок і ярів, по берегах річок і озер, навколо ставів і водойм, а також заліснення та закріплення пісків. Передбачалися грандіозні перетворення: ставилася задача створити протягом 1949 – 1965 рр. захисні насадження на площі 5709 тис. га, 756,5 тис з них – на території Української

РСР [7, 3]. Цей план, що одразу почали називати «сталінським», визначив основні орієнтири природокористування, які даються в знаки і сьогодні. Прийняття такого плану ще раз підтвердило ідею підкорення, а не охорони природи, його утопічність в умовах нестачі спеціалістів, садивного матеріалу та розсадників для вирощення саджанців проявилася вже за результатами 1949 року. Через обмаль часу лісосмуги просто не встигали обробити, тому більша їх частина гинула. План посадок виконали лише на 15%, до того ж виживало лише 4% саджанців [4, 31]. Окрім інтенсивного насадження лісосмуг в межах плану відбувалося активне перетворення природи українських степів. Ряд постанов передбачав будівництво на Україні Північно-Кримського та Південно-Українського каналів, Каховської ГЕС, що призвело до кардинальних змін у екологічній ситуації УРСР [6, 169].

Для реалізації плану, що відрізнявся грандіозним розмахом, державі потрібне було залучення цілої низки наукових установ, учбових закладів, вчених та практиків, органів сільського господарства, колгоспів, робітників МТС і радгоспів, а також партійний апарат, який відповідав за розгорнення широкої масово-політичної роботи з населенням. Однією з найдієвіших структур з виконання плану зеленого будівництва була школа, яка вже мала гуртки юннатів, мічурінців, будучи тим самим зосередженням потенційної робочої сили, яка за вдалої мотивації та ідеологічно-пропагандистської роботи могла бути механізмом успішного втілення партійних планів у життя. Тому, поруч із дорослими у насадженні лісосмуг, закладці та догляді за колгоспними й радгоспними садами, активну участь брали піонери та школярі.

2 жовтня 1948 року Рада Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У звернулися до комсомольців, піонерів та школярів із закликом розгорнути змагання за високий врожай [17, 37].

Традицію проведення зльотів юних садоводів було продовжено, і вже у серпні 1948 року почав працювати другий всесоюзний зліт юних садоводів. У його межах було вироблено програму, котра закликала юних природоохоронців закласти сади та ягідники при всіх школах, активно допомагати колгоспам та радгоспам у розведенні нових садів, насадженні полезахисних смуг, догляді за садами і парками. Так більшість шкіл Української РСР були включені в процес озеленення країни. У змаганні відзначились природоохоронці Червонокам'янського району

Кіровоградської області, висадивши 64 000 дерев на полях смугах, учні Боровської середньої школи Боровського району Харківської області, які висадили 6 тис. лісових дерев, учні Гетьманівської семирічної школи Харківської області, які висадили на полях смугах колгоспу ім. Сталіна близько 13 тис. саджанців клену [там само].

Отже, майже усі школи та школярі були втягнені в процес зеленого будівництва. У 1954 році учнівський рух було підтримано Другим Всесоюзним конкурсом юних садоводів, у результаті проведення якого українські школярі виростили і посадили 30 мільйонів саджанців [12, 14].

Окрім садівництва учнівська молодь здійснювала незамінну допомогу у галузі зернового господарства. Учні вирощували нові сорти пшениці, проводили сортовипробування провідних сільськогосподарських культур, вивчали вплив добрив на ріст рослин, здійснювали акліматизацію нових сортів сільськогосподарських культур. Директивами ХХ з'їзду КПРС по шостому п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1956 – 1960 роки передбачено «значно підвищити врожайність зернових культур і повсюдно перейти в найближчі роки до сівби насінням районованих сортів зернових культур, найбільш урожайних і цінних за якістю зерна. Впроваджувати кукурудзу, як найбільш урожайну культуру, і довести у 1960 році її посівні площі кукурудзи в колгоспах і радгоспах не менш як до 28 млн. га.» [22, 3]. У 1955 році хліборобами Кіровоградської області кукурудзою було засіяно 284 000 гектарів, у наступному році показники були значно збільшені. Серед бригад колгоспів було започатковано змагання за отримання високих врожаїв кукурудзи. До виконання рішення січневого Пленуму ЦК КПРС про різке збільшення виробництва зерна та піднесення продуктивності громадського тваринництва в життя, активно залучалась учнівська молодь. ЦК ЛКСМ, Міністерство освіти та Міністерство сільськогосподарства УРСР закликали учнів шкіл Української республіки взяти активну участь у вирощенні високих врожаїв та гібридного насіння кукурудзи. До цієї справи було залучено 21 тисяча школярів, які працювали на 3824 гектарах колгоспних земель. Окрім колгоспних земель для вирощення кукурудзи використовувались і шкільні навчально-дослідні ділянки. У багатьох школах УРСР вирощувалось гібридне насіння кукурудзи. Учні шкіл Кіровоградської області у 1955 році передали колгоспам близько 200 центнерів гібридного насіння високоврожайних сортів кукурудзи. Відзначилась Мальчевська

семирічна школа Устимівського району, гуртківці-мічурінці якої зібрали 65 центнерів з 1 гектара, у той час як колгоспники зібрали, у середньому, 32 центнери з 1 гектара. Таким чином, змагання за одержання високих урожаїв гібридного насіння кукурудзи переросло в рух учнівської молоді.

Невід'ємною складовою діяльності гуртків юннатів і школярів загалом у післявоєнний період було тваринництво. За оцінками істориків саме тваринництво у післявоєнний період переживало кризу. Протягом 1946 – 1950 років кількість поголів'я худоби у приватних господарствах значно знизилася, це було пов'язано з високими податками та недостатньою кількістю корму для худоби [1, 13]. У 1949 році ЦК ВКП (б) і Рада Міністрів СРСР затвердили трирічний план розвитку суспільного колгоспного та радгоспного продуктивного тваринництва, до виконання якого було залучено і учнівську молодь [8,124]. До активного розвитку тваринництва закликав і вересневий пленум ЦК КПРС 1953 року, на якому М. С. Хрущов у своєму виступі «О мерах дальнейшего развития сельского хозяйства СССР» визначив напрям на підйом виробництва предметів народного споживання та активне просування швидкими темпами сільського господарства [20, 17]. Нові завдання, що були поставлені перед колгоспниками взялися вирішувати і школярі. Школи закріплювалися за колгоспами, учнівську молодь поділяли на виробничі бригади, які займалися суспільно-корисною працею в сільськогосподарському виробництві, зокрема у тваринництві. Тільки у Кіровоградській області 25 тисяч учнів здійснювали догляд за худобою [11, 8].

Висновки. Отже, післявоєнний період був ознаменований відновленням природоохоронного руху учнівської молоді, характерною особливістю якого було відновлення народного господарства країни. Провідними напрямками діяльності учнівської молоді у межах юннатівського руху були: відбудова шкільних та колгоспних приміщень, наукових та дослідних лабораторій, насадження лісосмуг, закладання лісів і садів на колгоспних територіях та шкільних науково-дослідних ділянках, вирощення сільськогосподарських культур, дослідження, спрямовані на збільшення урожайності та тваринництво. Цей період підготував умови для подальшого розвитку природоохоронного руху учнівської молоді та певних змін у природоохоронному навчанні та вихованні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксютин Ю. В. Съезд КПСС : новации и догмы / Ю. В. Аксютин О. В Волобуев. – М. : Политиздат, 1991. – 222 с.
2. Архів Міністерства освіти УРСР ф. 46 «П'ятирічний план на 1946 – 1950 рр.».
3. Бойко О. Д. Історія України : Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Д. Бойко. – К. : Видавничий центр «Академія», 1999. – 568 с.,
4. Борейко В. Б. Белые пятна истории природоохраны СССР : Россия, Украина / В. Б. Борейко. – К., 1996. – Т. 2. – 1996. – 304 с.
5. Борейко В. Історія болю та героїзму : Мартиролог діячів природо охорони / В. Борейко // Зелений світ. – 1991. – № 9. – С. 6 – 7.
6. Васюта О. А. Екологія і політика : у 2 т. / Васюта О. А., Васюта С. І., Філіпчук Г. Г. – Чернівці. : Зелена Буковина, 1998. Т 1. – 1998. – 424 с.
7. Величественный план преобразования природы // Сборник статей по вопросам Мичуринской биологии. – М. : Государственное учебно-педагогическое изд-во Мин-ва Просвещения РСФСР, 1950. – 216 с.
8. История социалистической экономики СССР. – М, 1980. – Т. 6. – 1980. – 316 с.
9. Крисаченко В. Еколого-етнічна цілісність України / В. Крисаченко // Ойкумена. Український екологічний вісник. – 1992. – № 1. – С. 4 – 13.
10. Культурное строительство СССР. Статсборник. – М. : Госполитиздат, 1966. – 243 с.
11. Лесик Ф. Л. Суспільно-корисна праця учнів у сільськогосподарському виробництві / Ф. Л. Лесик, Є. Д. Видро, У. А. Тюпа. – К. : Рад. шк., 1957. – 73 с.
12. Манорик Л. П. Довідник юнната / Л. П. Манорик, С. А. Клименко. – Хмельницький. : Поділля, 1995. – 112 с., С. 103.
13. Матеріали про охорону природи на Україні. Вип. 1. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 140 с.
14. Основні документи про школу / [упорядкув. Є. О. Березняк]. – К. : Радянська школа, 1973. – 356 с.
15. Постанова ЦК КП(б)У «Про заходи до поліпшення позашкільної роботи з дітьми» // Радянська освіта. – 1946. – № 151. – С. 211.
16. Сады, парки и заповедники Украинской ССР / [Родичкин И. Д., Родичкина О. И., Гринчак И. Л., Сергеев В. С., Фещенко П. И.]. – М, 1976. – 245 с.
17. Сергієнко Д. Л. З досвіду роботи юних натуралістів-мічуринців / Д. Л. Сергієнко // З досвіду роботи юних натуралістів-мічуринців: [мет. зб.]. – К. : Рад. школа, 1949. – 104 с.
18. Стешенко В. С Деякі питання динаміки і структури населення Української РСР / В. С. Стешенко., В. П. Піскунов // Народне господарство Української РСР у післявоєнні роки (1946 – 1964). – К. : Наукова думка, 1965. – С. 3 – 15.
19. Філіпов О. М. Розвиток школи УРСР в період першої післявоєнної п'ятирічки. – К. : Видавництво Радянська школа, 1957. – 197 с.
20. Хрущов Н. С. О мерах дальнейшего развития сельского хозяйства СССР. Доклад на Пленуме ЦК ВКП (б) 3 сентября 1953 г. – М, 1953. – 26 с.
21. XIX съезд коммунистической партии Советского Союза. – М. : Госполитиздат, 1951. – 642 с.
22. XX съезд коммунистической партии Советского Союза. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1956. – 721 с.

РЕЗЮМЕ

А. М. Мехеда. Специфика развития природоохранного движения ученической молодежи в школах УССР в послевоенный период.

В статье рассмотрены предпосылки становления и специфика природоохранного движения ученической молодёжи в послевоенный период. Основными направлениями деятельности ученической молодежи в рамках движения

юннатов определены: восстановление школьных и колхозных помещений, научных и исследовательских лабораторий, посадка лесополос, закладывание лесов и садов на колхозных территориях и школьных научно-исследовательских участках, выращивание сельскохозяйственных культур, исследования, направленные на увеличение урожайности и животноводство.

Ключевые слова: природоохранное движение ученической молодёжи, природоохранительная деятельность, охрана природы.

SUMMARY

A. Mekheda. The specifics of the environmental movement of the pupils URSR in the postwar period.

The article describes the preconditions of the formation and specificity of the environmental movement pupil's in the post-war period. The main activities of the pupils in the young naturalists movement were: the rehabilitation of school and collective farm buildings, academic and research laboratories, planting of forest belts, the plant of forests and orchards in the collective farm and school plot, crop production, studies aimed at increasing yields and livestock.

Key words: pupil's movement in defense of nature, activities in the sphere of defense of nature, the defense of nature.

УДК 378

Л. Б. Прокоф'єва

Одеський національний
університет ім. І. І. Мечникова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті визначено фактори, які впливали на розвиток вищої освіти України у ХІХ – поч. ХХ століття та визначали особливості громадянського виховання студентської молоді. Розкрито зміст, методи та форми громадянського виховання у вищих навчальних закладах ХІХ – поч. ХХ ст.

Ключові слова: виховання, громадянське виховання, студент, історія громадянського виховання.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі українського державотворення та вдосконалення національної системи освіти країни одним із головних завдань вищої школи є виховання духовно багаті особистості. Вихідні положення змісту й організації виховного процесу ґрунтуються на основних засадах Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), Концепції національного виховання (1994 р.), Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст. (2001 р.), Закону України «Про національно-патріотичне виховання молоді» (2004 р.), Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2005 р.), де визначено пріоритетні напрями виховання дітей та молоді.